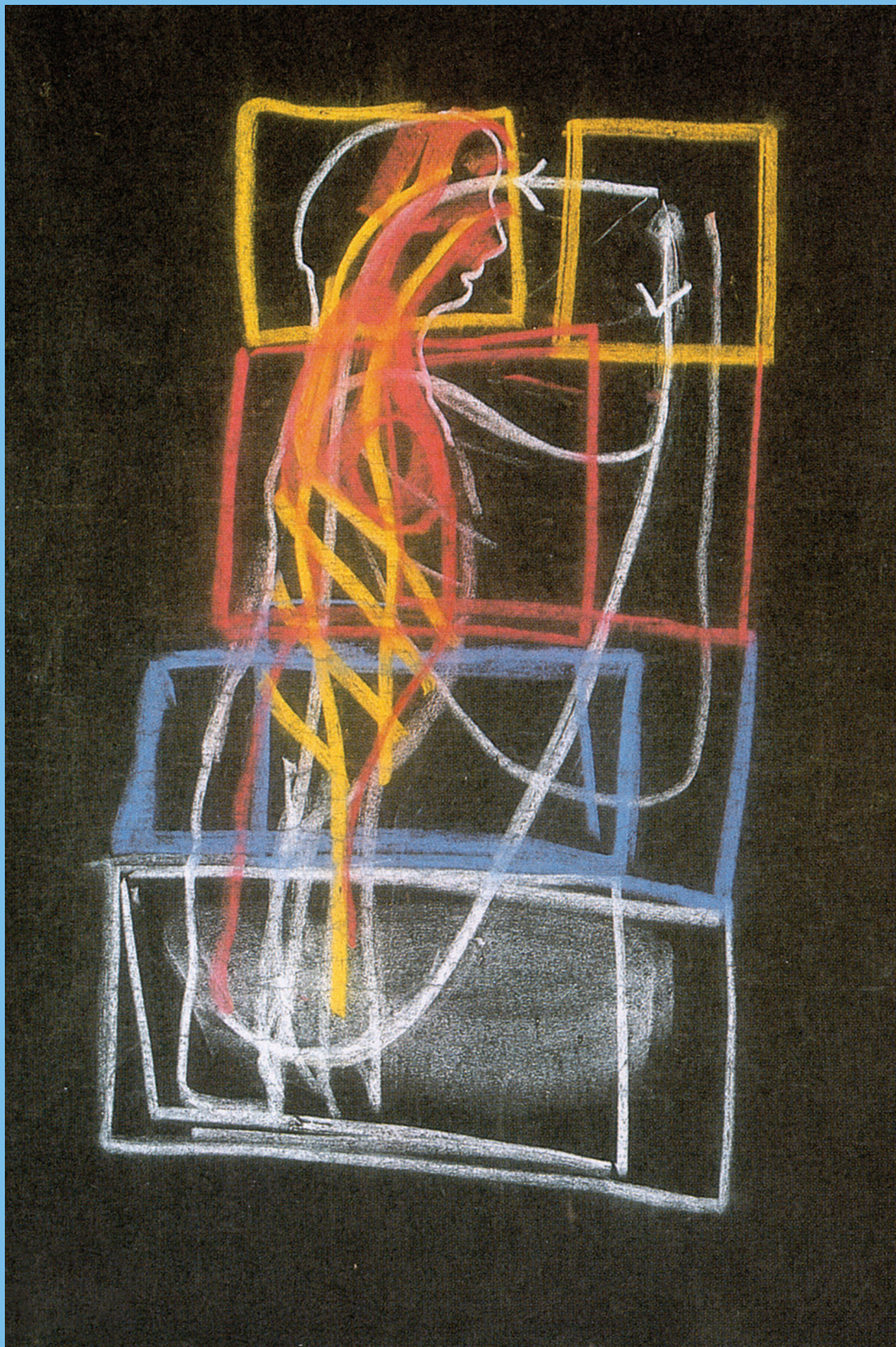

Nieuwsbrief 14

najaar
2003

Stichting Rudolf Steiner Vertalingen

Stichting Rudolf Steiner Vertalingen

Nieuwsbrief 14, Najaar 2003

Bij het verschijnen van de delen

Vorm en beweging

Het evangelie naar Mattheüs

Gezondheid, ziekte, genezing

Stichting Rudolf Steiner Vertalingen

Dalweg 44, 3707 BJ Zeist

tel 030 692 0573

e-mail steinerwerk@freeler.nl

www.steinerboeken.nl

Postbank 698 388

Triodosbank 21 21 85 225

KvK Utrecht 41183837

Inspirerende mail

Vaak komen we bij het vertalen en redigeren van Steiners werk teksten tegen die we alvast graag aan onze lezers en begunstigers zouden willen doorgeven. Per post is dat duur en bewerkelijk, terwijl e-mail eenvoudig en goedkoop is. Wanneer u ons uw e-mailadres doorgeeft mailen wij u regelmatig een inspirerende tekst van Rudolf Steiner of excerpten uit voor- en nawoorden. U kunt u hiervoor opgeven bij: steinerwerk@freeler.nl.

Rudolf Steiner op het internet

De Stichting Rudolf Steiner Vertalingen is ook te vinden op het internet: ga naar www.steinerboeken.nl. U vindt daar een compleet overzicht van de door ons uitgegeven Werken en voordrachten, inclusief de mogelijkheid om deze boeken rechtstreeks te bestellen.

Bestuur

Michiel ter Horst voorzitter

Frank Roeters van Lennep penningmeester

Claar de Cock-van Meer secretaris

Eisso Roest Crollius

André Meiresonne publiciteit

Redactie

Roel Munniks voorzitter

Pim Blomaard

Frans van Bussel

Christine Gruwez

Redactiesecretaris: Lieke Bronzwaer

Uitgevers

Uitgeverij Christofoor,

Jaap Verheij en Jan Bogaerts

Vormgeving

Françoise Berserik, Den Haag

Omslagillustratie: Bordtekening van Rudolf Steiner bij een voordracht in Dornach op 11 februari 1923.

© Rudolf Steiner-Nachlassverwaltung, Dornach CH

Polariteit van vorm en beweging

'Je bereikt de geest alleen door je eigen ziel. Natuurlijk is die toegangsweg subjectief, maar waar je op uit komt, het geestelijke, dat is iets objectiefs.' Als een flits troffen me deze woorden van Roel Munniks bij het lezen in het nawoord van *Vorm en beweging*, het laatste verschenen deel in de serie Rudolf Steiner Vertalingen. In *Vorm en beweging* zijn eurytmie en architectuur met elkaar in gesprek. Het is opvallend hoe het woord *vorm* in de eurytmie gebruikt wordt om beweging aan te duiden, terwijl *beweging* in de architectuur op een kwaliteit van de *vorm* wijst. De polariteit van vorm en beweging is het uitgangspunt van de organische architectuur, zoals te zien was in de Beurs van Berlage, waar de tentoonstelling over organische architectuur van de Iona Stichting deze zomer meer dan dertigduizend bezoekers trok. Rudolf Steiners rol als een van de vier grondleggers van de organische architectuur werd in de tentoonstelling mooi zichtbaar. In de boekwinkel bij de tentoonstelling is vanaf de dag van de opening het genoemde boek *Vorm en beweging* verkocht. Zo leeft het werk van Rudolf Steiner voort in de actualiteit.

Nu steeds meer mensen gebruik maken van internet is het goed om onze website onder de aandacht te brengen. Wie bij *Google* de woorden Rudolf Steiner Vertalingen intoetst vindt onze site onmiddellijk. In feite is het een onderdeel van de website www.christofoor.nl. Steeds meer mensen vinden de weg naar de internetverkoop via de link naar bol.com. Het goede nieuws is, dat dit niet ten koste gaat van de verkoop via de boekhandel. Integendeel: via beide kanalen stijgt de verkoop.

Geen Rudolf Steiner Vertalingen zonder begunstigers, want de begunstigers leggen onze financiële basis. Een woord van dank voor de trouwe steun van onze begunstigers is hier dan ook op zijn plaats. Het einde van ons project is in zicht, in 2006. Loont het nu nog om iemand aan te raden zich als nieuwe begunstiger aan te melden? Ja, volop, zeer zeker. Niet alleen omdat nieuwe begunstigers het financiële fundament versterken, maar ook omdat elke nieuwe begunstiger kan profiteren van ons aanbod om de reeds verschenen delen te kopen met een korting van 20%.

Dit najaar verschijnen nog twee nieuwe delen: *Het evangelie naar Mattheüs en Gezondheid, ziekte, genezing*. Bovendien komt een tweede druk van *De filosofie van de vrijheid* uit. Begunstigers die de eerste druk nog niet ontvingen, omdat zij na de verschijningsdatum van de eerste druk lid geworden zijn, kunnen als speciale attentie voor hun begunstiging een gratis exemplaar van *De filosofie van de vrijheid* aanvragen bij het secretariaat van onze stichting (zie colofon).

De redactie is dit jaar versterkt met Christine Gruwez, die filosofie en iranistisch heeft gestudeerd en in België woont. Zij is diep verbonden met het religieuze aspect van de antroposofie en is actief als wetenschapper en schrijver. Bij velen is zij bekend om haar geïnspireerde voordrachten. Hartelijk welkom in de redactie!

Michiel ter Horst, voorzitter

Mijn beste vriend

Zondagavond betekent bij ons thuis haren wassen. Alle kinderen onder de douche of in bad. Tegenover het bad hangt een grote spiegel. De jongste van vijf heeft meestal geen duidelijke voorkeur voor bad of douche. Op de bekende vraag 'Quinten, wil je in bad of onder de douche?' komt dit keer het antwoord: 'In bad natuurlijk!'

'Hoezo, natuurlijk?' vraag ik. 'Dan zie ik mijn beste vriend!' zegt hij, terwijl hij doet of hij in een spiegel kijkt. Hij schatert het uit.

'Daar ik heb zesenvertig jaar over gedaan, om daar achter te komen...' mompel ik.

'Maar pap,' hoor ik terug, 'heb jij dan zó lang in bad gezeten?'

andre.meiresonne@planet.nl

Rudolf Steiner

Vorm en beweging

Architectuur
Beeldhouwkunst
Euritmie

Werken en voordrachten

Uit het nawoord van Roel Munniks bij Vorm en beweging

Op zoek naar het wezenlijke

Aan de euritmie kun je misschien nog wel het makkelijkste aflezen wat Steiner met zijn kunstimpuls probeert te bereiken. Wat je voor je ziet zijn weliswaar mensen die zich in de zichtbare, fysieke wereld bewegen, maar de manier waarop ze dat doen maakt dat je een doorkijkje hebt naar de bovenzinnelijke wereld. Vandaar dat Steiner in zijn inleidingen over de euritmie zo vaak het woord zintuiglijk-bovenzintuiglijk gebruikte. Met je zintuigen neem je iets waar wat eigenlijk al van bovenzinnelijke aard is. Je beweegt je als euritmist op het grensvlak van fysieke wereld en etherische wereld.

Eigenlijk vraagt zo iets ook om een andere manier van kijken. Je moet niet teveel naar de euritmisten zelf kijken, en al helemaal niet naar hun gezichten. Het beste is om een beetje om de euritmisten heen te kijken, daarom heeft het klassieke euritmiekostuum ook een sluier, waarmee bewegingen zichtbaar gemaakt worden om de fysieke gestalte heen. Maar de mooiste euritmie zie je als het ware letterlijk tussen de euritmisten in, in de relatie die hun bewegingen onderling hebben. Dan is het of de ruimte tussen de euritmisten tot leven komt.

In de euritmie ben je zoveel mogelijk op zoek naar het wezenlijke van een tekst of een muziekstuk. Niet naar een persoonlijke interpretatie of associatie. Daarom moet je je net zo inleven in een tekst of een muziekstuk als je dat in de vormen van de kapitelen zou doen. Maar als je zo'n kunstwerk euritmisch wilt vormgeven, moet dat wel voldoende spiritueel gehalte hebben. Steiner vond bijvoorbeeld meer dan negentig procent van de dichtkunst uit zijn tijd ongeschikt voor euritmie.

(...) Je kunt het een persoonlijk-bovenpersoonlijke weg noemen. Je bereikt de geest alleen door je eigen ziel. Natuurlijk is die toegangsweg subjectief, maar waar je op uitkomt, het geestelijke, dat is iets objectiefs. Dat is geen tegenstelling, dat is gewoon de weg. Je begint de weg naar het geestelijke altijd in je eigen ziel. En je kunt in je eigen ziel op een gegeven moment de criteria ontdekken waardoor je kunt beoordelen of je dichterbij iets objectief geestelijks komt of meer in iets subjectiefs blijft steken. Het is altijd een zoektocht, altijd een weg van vallen en opstaan. Maar die criteria vind je in jezelf. Het uitgangspunt ben je altijd zelf.

‘Kunst is het scheppen van organen waardoor de goden tot de mensen kunnen spreken.’

Rudolf Steiner
in *Vorm en beweging*

Inspiratiebronnen van organische architectuur

Pieter van der Ree, architect

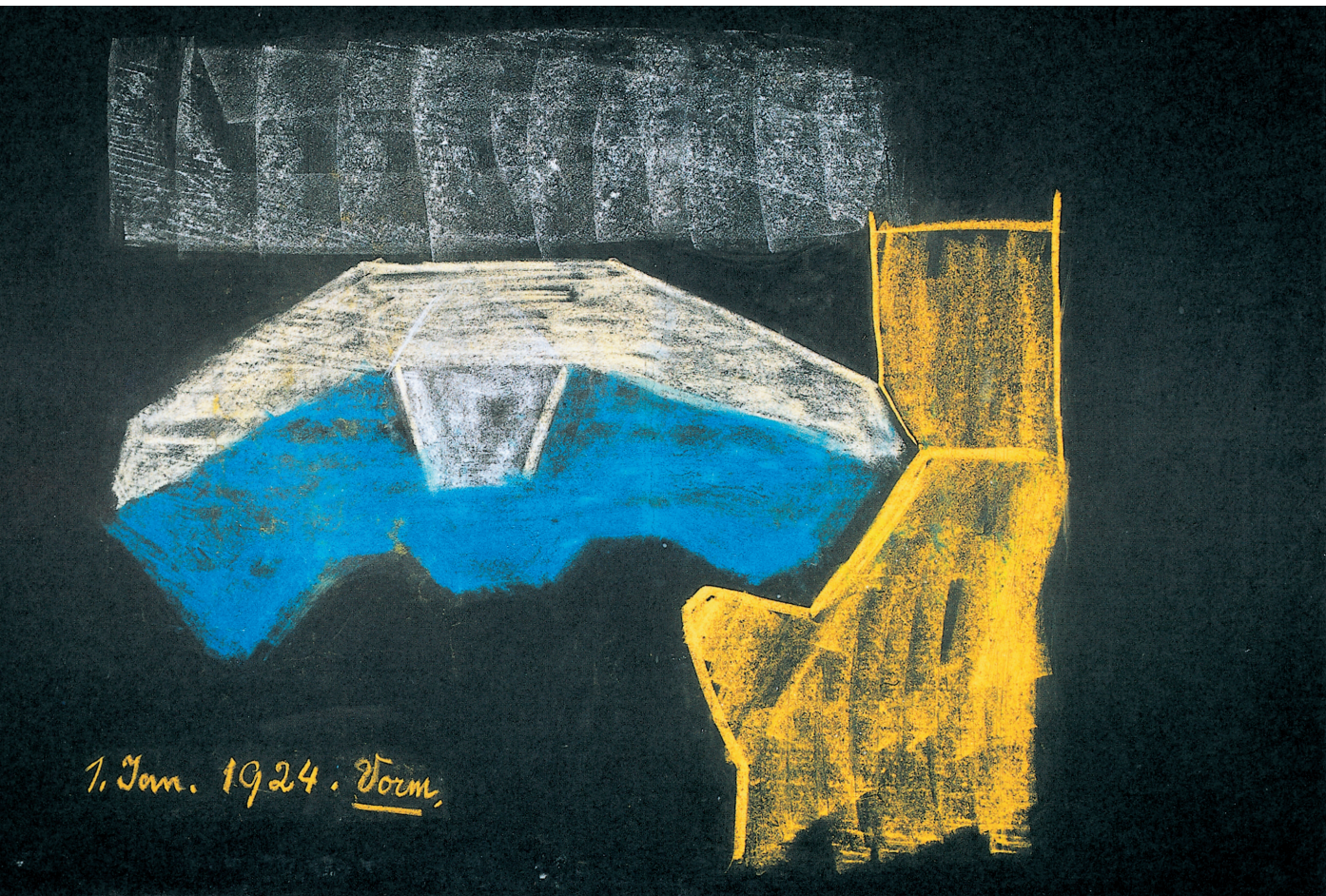
Het samenstellen van de tentoonstelling 'Organische architectuur' in de Beurs van Berlage plaatste mij opnieuw voor de vraag wat organische architectuur eigenlijk is. Zo eenvoudig en voor de hand liggend als deze vraag is, zo lastig blijkt ze te beantwoorden. Organische architectuur is namelijk geen eenduidig begrip of samenhangende stroming. Het is een term die door heel uiteenlopende architecten gebruikt wordt, veelal om er hun eigen werk mee aan te duiden. Ze verlenen het begrip daarbij niet alleen een eigen inhoud, maar verbinden er ook een individuele vormtaal mee. Met elkaar gemeen hebben ze dat ze zich laten inspireren door de mens en de levende natuur, maar daarmee houden de overeenkomsten vaak op.

Tijdens mijn voorbereidingsreizen viel me op dat achter hun individuele invalshoeken verschillende manieren schuil gaan waarop ze zich door de natuur laten inspireren. Het is alsof ze door verschillende 'vensters' kijken, die elk uitzicht bieden op een ander aspect van de levende natuur. Er laten zich daarbij drie blikrichtingen onderscheiden. De eerste groep architecten laat zich vooral inspireren door de natuur buiten, door het landschap en het spel van de elementen. De Amerikaanse architect Frank Lloyd Wright is hier een markant voorbeeld van. Hij streeft ernaar zijn gebouwen zo in hun omgeving te plaatsen dat landschap en architectuur elkaar wederzijds versterken. De binnenruimte wordt geopend en in dialoog gebracht met de buitenruimte. Deze zelfde benadering tref je ook tegenwoordig nog aan bij veel Noord-Amerikaanse en Scandinavische architecten. In Zuid-Europa speelt deze relatie tot het landschap een veel minder prominente rol. Hier treedt een tweede blikrichting op de voorgrond, die meer gericht is op de bouw van organismen, inclusief het menselijk lichaam. Een voorbeeld hiervan

is de Catalaanse architect Antoni Gaudi. Voor de zich vertakkende kolommen van de Sagrada Familia in Barcelona liet hij zich bijvoorbeeld inspireren door de bouw van een boom. Een eigentijds voorbeeld van deze interesse in natuurlijke constructies is het werk van Santiago Calatrava. Zijn kantoor wordt gesierd door het opgezette skelet van een hond, en veel van zijn ontwerpschetsen getuigen van een fascinatie voor de werking van constructieve krachten in het skelet. Uiterlijk leidt deze benadering vaak tot een plastische en symmetrische vormgeving.

Het was voor mij verrassend te zien dat door deze twee polaire invalshoeken nog een rest van de oude noordelijke en zuidelijke mysteriën heen lijkt te schemeren. De noordelijke mysteriën waren immers gericht op de scheppende krachten in de natuur buiten, de zuidelijke op de mens en de bouw van het lichaam. In Midden-Europa komen beide tendensen voor, soms zelfs in verbinding met elkaar. Daar leeft echter ook nog een derde aspect en dat is de relatie tot het innerlijk leven van de mens. Hiervan zijn de ontwerpen van Rudolf Steiner het duidelijkste voorbeeld. Hem gaat het erom het innerlijke leven, het leven van de geest, door middel van kunst en architectuur beleefbaar te maken. Het principe van de metamorfose speelt daarbij een belangrijke rol. De verbanden en ontwikkelingsprocessen die zich in de afzonderlijke vormen uitdrukken, kunnen alleen innerlijk, door je in te leven, worden waargenomen.

Nu is het niet zo dat tussen deze drie invalshoeken scherpe scheidslijnen bestaan. Veelvuldig komen overgangen en mengvormen voor. Ook maken individuele architecten in de loop van hun leven soms een ontwikkeling door waarbij ze nieuwe aspecten veroveren.

Basismotief van het tweede Goetheanum. Bordschets van Rudolf Steiner uit de toespraak van 1 januari 1924, Dornach
© Rudolf Steiner-Nachlassverwaltung, Dornach CH

Heel duidelijk is dat het geval bij Steiners ontwerpen. Zo benadrukt hij tijdens de bouw van het eerste Goetheanum naast de relatie tussen vorm en inhoud ook de betekenis van het ‘tragen und lasten’, wat een zuiver constructief element is.

In zijn ontwerpen voor utiliteitsgebouwen zoals het stookhuis en het transformatorhuisje stelt hij vervolgens de relatie tussen vorm en functie centraal. Met het ontwerp voor het tweede Goetheanum treden tenslotte het materiaalgebruik en de relatie tussen het gebouw en het landschap op de voorgrond. Het is niet voor niets dat deze laatste thema's pas naar voren komen nadat Steiner in Engeland de noordelijke mysteriën heeft leren kennen, waarin deze relatie tot de natuur zo'n belangrijke rol speelt. Ook is het niet toevallig dat het ontwerp motief voor het tweede Goetheanum geboren wordt tijdens de Kerstbijeenkomst 1923/24.

Zoals Steiner tijdens deze bijeenkomst probeert de drie voorchristelijke mysteriestromingen met elkaar te verbinden, zo liggen deze als kiemen ook besloten in zijn ontwerp voor het tweede Goetheanum. Met dat al kan organische architectuur niet alleen gezien worden als een verzameling losse, soms zelfs tegenstrijdige streef-richtingen, maar ook als een veld van ontwerpers die vanuit hun individuele achtergronden streven naar een gemeenschappelijk ideaal van een harmonieus evenwicht tussen mens, natuur en cultuur.

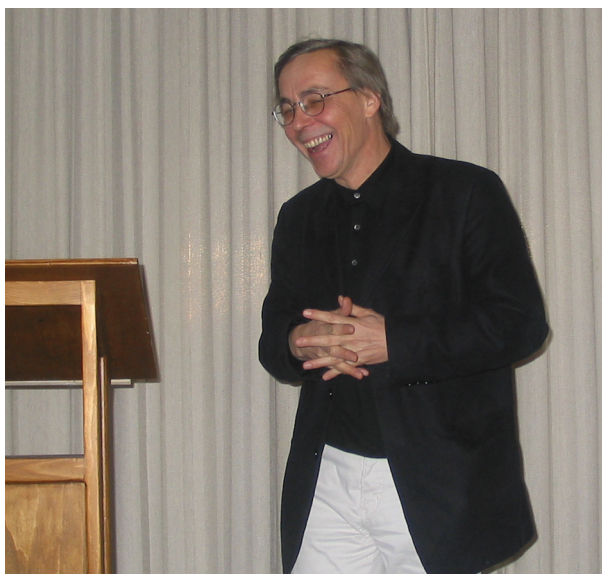
Walter Kugler op bezoek in Nederland

Michel Gastkemper

‘Je moet wel stenogrammen kunnen lezen,’ zegt Walter Kugler, ‘of eigenlijk interpreteren, als je wilt weten wat er staat.’ Walter Kugler is het hoofd van het Rudolf Steiner Archiv in Dornach, Zwitserland, en op uitnodiging van de Stichting Rudolf Steiner Vertalingen op bezoek in Nederland.

Het Rudolf Steiner Archiv beheert de schriftelijke nalatenschap van Rudolf Steiner. Het merendeel van Steiners werk is overgeleverd in de vorm van voordrachten. Dat wil zeggen: van stenografische verslagen of ook wel aantekeningen van voordrachten die Steiner hield. Maar er zijn verschillende systemen van stenografie, elk met zijn eigen snelschriftmethode van tekens en afkortingen. Kugler: ‘Wanneer die tachtig jaar geleden niet goed in leesbare vorm zijn overgezet, of wanneer er andere vragen of problemen zijn, moet je weer kunnen teruggrijpen op het oorspronkelijke stenogram.’ Dat is precies het werk van de redacteurs die het verzameld werk van Steiner uitgeven. Zij hebben het tot een hoge kunst verheven om voor hun ‘Gesamtausgabe’ zo authentiek mogelijk werk te leveren.

Betekent dit nu ook dat de voordrachten Steiners woorden niet letterlijk, maar slechts bij benadering weergeven? Samengesteld en bewerkt door redacteurs? ‘Nee, zo is het niet,’ zegt Walter Kugler, ‘maar wel zijn er in het materiaal kwalitatief grote verschillen. Er zijn in totaal zo’n tachtig verschillende mensen geweest die in Steiners tijd gestenografeerd of meegeschreven hebben. De meesten van hen waren geen beroeps. We hebben het geluk dat in de laatste acht jaar van Steiners leven tweeënhalft duizend voordrachten uitermate professioneel door Helene Finckh zijn gestenografeerd. In onze boeken vermelden we wat we als bron gebruikt hebben.’

Behalve teruggaan naar het stenogram zijn er verschillende andere manieren om onduidelijkheden op te helderen. Naast de bijna vierduizend gestenografeerde voordrachten en aantekeningen van nog eens duizend, omvat het archief ook ruim zeshonderd notitieboekjes en zeventuizend notitieblaadjes, elfhonderd bordtekeningen tijdens voordrachten ontstaan, drieduizend brieven van en aan Rudolf Steiner en zijn vrouw Marie, en Steiners privé-bibliotheek met negenduizend boeken. Kugler: ‘Als je kennis van zaken hebt, kan het ene materiaal het andere verduidelijken.’

Op een blad werd bijvoorbeeld de volgende notitie in Steiners handschrift gevonden: ‘Meine Vorfahren: Heraklit, Empedokles, Spinoza, Goethe.’ Wat werd door Steiner met deze reeks bedoeld? Moesten dit vorige levens beduiden? Maar nee, het bleek een door Steiner gevonden aantekening van Nietzsche te zijn waarmee deze zijn verwantschap met figuren uit de

historie tot uitdrukking bracht. Een ander voorbeeld wat men in het stenogram van een vroege voordracht tegenkwam: 'Hera vst fil myst eleus'. Dit kon je lezen als: 'Hera verstaat die Philosophie der eleusinischen Mysterien' (Hera begrijpt de filosofie van de mysteriën van Eleusis). Maar na intensief speuren in Steiners bibliotheek werd de oplossing gevonden in een boek van Edmund Pfeleiderer over Heraclitus. Steiner had daaruit de volgende zin geciteerd: 'Heraklit war Vorstand einer Filiale der eleusinischen Mysterien' (Heraclitus had de leiding over een filiaal van de mysteriën van Eleusis).

Kugler benadrukt de vakkennis die nodig is om Steiners werken goed uit te kunnen geven. 'We hebben recent voordrachten over euritmie therapie opnieuw uitgegeven. De lezers moesten hier (GA 315) echter lang op wachten, omdat we met enkele euritmisten en artsen alle voordrachten intensief hebben doorgenomen. Dat is zeer tijdrovend en daardoor ook erg duur. Maar tegelijk is het heel bevredigend, het loont. De euritmie therapie verschijnt veel duidelijker, omdat we deze nu beter hebben begrepen dan voorheen. Vakinhoudelijke voordrachten zijn immers door iemand met kennis van zaken beter te begrijpen dan door de beste vertaler of redacteur.'

Foto's: Jaap Verheij

Westgevel 'Haus Duldeck' (Foto: Hans Arenson)

Het Rudolf Steiner Archiv

Behalve de stenografische verslagen en aantekeningen van voordrachten worden in het Rudolf Steiner Archiv ook twintigduizend bladzijden manuscript van Steiners geschreven werken bewaard. Zelf achtte Steiner die publicaties de belangrijkste vrucht van zijn ontwikkeling voor het nageslacht. Eigenhandig heeft hij deze uitgaven tot het laatst toe begeleid, met de hem typerende werkwijze om ze bij heruitgaven steeds weer opnieuw door te nemen en aan te passen. Nieuwe drukken leidden dan ook regelmatig tot herziene uitgaven. Er zou nog een interessante studie te maken zijn van wat hem tot zulke veranderingen bewoog.

Er is een goudmijn aan authentiek materiaal in het archief te vinden. Behalve het bovenstaande zijn er ook schetsen, aquarellen en pasteltekeningen van

Rudolf Steiner, en zijn ontwerpen voor gebouwen en objecten. Gehuisvest in 'Haus Duldeck' bevindt het zich op een kleine honderd meter afstand van het Goetheanum, het centrum in Zwitserland van de internationale Antroposofische Vereniging. Het archief bestaat ruim vijftig jaar en is na een ingrijpende verbouwing in november 2002 heropend, om beter als cultuur- en informatiecentrum dienst te kunnen doen.

Het archief vormt een onderdeel van de Rudolf Steiner-Nachlassverwaltung, een stichting die de nalatenschap van Rudolf Steiner beheert. Archief, uitgeverij en verzameld werk zijn een drie-eenheid. In het Rudolf Steiner Archiv wordt het materiaal bewaard dat de Rudolf Steiner Verlag (de uitgeverij) gebruikt om de Rudolf Steiner Gesamtausgabe (het verzameld werk) uit te geven.

Rudolf Steiner
Het evangelie
naar Mattheüs

Esoterische achtergronden

Werken en voordrachten

Uit het nawoord
van Christine Gruwez bij
Het evangelie naar Mattheüs

Goed en kwaad als scheppende oerkrachten

Het mag verbazen dat een kernthema, zoals het in de voordrachten van Rudolf Steiner over het evangelie naar Mattheüs ter sprake komt, dermate aan actualiteit gewonnen heeft. Sinds de aanslagen van 11 september 2001 immers staat de strijd tussen goed en kwaad vooraan in het internationale discours.

En wie heeft opgemerkt dat een van de allereerste uitspraken van de Amerikaanse president Bush na de aanslagen: 'Wie niet voor ons is, is tegen ons', een parafrase was op een woord van Jezus. Maar ook los daarvan zijn vele tijdgenoten ervan overtuigd dat er inderdaad zoiets als een afrekening tussen de krachten van het goede en van het kwade aan de gang is.

De eerste keer dat in de geschiedenis met onomwonden duidelijkheid de vraag werd gesteld naar de zin en de betekenis van goed en kwaad, was bij de inauguratie van de oud-iraanse cultuur. En het was Zarathoestra die deze vraagstelling wist te verwoorden en te duiden. Goed en kwaad zijn krachten die beide in de schepping werkzaam zijn. En het hangt van de mens af en van de keuze die hij maakt, waartoe het wisselende overwicht van één van beide uiteindelijk zal leiden. Iedere mens afzonderlijk beschikt over het vermogen tot het juiste spreken, het juiste handelen, het juiste denken. Maar dit betekent ook het vermogen om in elke situatie de juiste keuze te kunnen maken. En opdat er van een keuze sprake kan zijn, moeten de beide mogelijkheden (goed en kwaad) aanwezig zijn.

In Yazd, een woestijnstad in het centrum van Iran gelegen, bevindt zich een van de oudste vuurtempels, waarvan de geschiedenis tot in de eerste eeuwen van onze tijdrekening teruggaat. Op het gemoderniseerde gebouw staat een reusachtig symbool van Ahoera Mazdao afgebeeld, een gevleugelde zonnescijf met mensenhoofd. De vleugels zijn uit drie rangen van veren samengesteld. Iedere rang voor een van de drie besluiten: het juiste spreken, het juiste handelen en het juiste denken. Staande voor dit indrukwekkende beeld – ik stond er enkele maanden nadat Iran was aangewezen als behorend tot de As van het Kwaad – kun je ook als westerling ervaren dat de mens erin zou kunnen slagen, goed en kwaad als scheppende oerkrachten te integreren in het bestaan.

Van een dergelijke mogelijkheid getuigde reeds Zarathoestra. Aan het begin van de 20e eeuw gaf Rudolf Steiner hem zijn ware gestalte terug, nadat hij eeuwen overdekt was geweest met het troebele kled van magiër en sterrenwicheelaar. Inmiddels heeft de Iranistiek naast andere wetenschappen de plaats die Zarathoestra in de wereldcultuur toekomt, erkend en hem in ere hersteld. Maar het is aan Rudolf Steiner te danken dat tevens de sporen werden blootgelegd die van Zarathoestra naar het Christendom leiden. Het geheim van deze sporen ligt in het evangelie naar Mattheüs vervat. Als een kostbare parel die een eeuw geleden uit het parelmoer bevrijd kon worden.

'Het gaat om inzicht.
Rudolf Steiner zegt het
ook: je moet niet
geloven, het gaat om
inzicht.'

Prof. dr. Gilles Quispel
in NRC Handelsblad,
2 en 3 augustus 2003

Gezond door zelfregulatie

Erik Baars, arts

Bij het verschijnen van Gezondheid, ziekte, genezing ontdekten wij een arts die op het grensvlak tussen reguliere en antroposofische geneeskunde een proefschrift voorbereidt. Het blijkt dat de medische wetenschap de laatste tijd begrippen ontwikkelt die openingen naar de antroposofische geneeskunde kunnen bieden.

Wij geven graag het woord aan Erik Baars, arts-onderzoeker en directeur van de afdeling Gezondheidszorg & Voeding van het Louis Bolk Instituut.

Een patiënt in een ziekenhuis voelt zich meestal niet erg autonoom. Toch is autonomie belangrijk voor de gezondheid. De hoogleraren en psychiaters Stierlin en Grossarth-Maticzek van de Universiteit van Heidelberg deden gedurende 23 jaar onderzoek naar gezondheid en zelfregulatie. Ze keken bij 30.000 (!) mensen onder andere naar de gevolgen van autonomie-ontwikkeling voor de overlevingsduur bij kanker. Zij toonden aan dat patiënten met een goede psychologische ‘zelfregulatie’, meer autonome mensen, gemiddeld aanzienlijk langer leven dan degenen met een slechte zelfregulatie. Volgens hen gaat het bij een goede zelfregulatie om flexibel en creatief omgaan met de specifieke situatie waarin iemand zich bevindt. Bovendien gaat het bij een goede zelfregulatie om ‘zelf-organisatie’, dat wil zeggen een zichzelf regulerend principe. Steeds meer onderzoek maakt duidelijk dat psychologische zelfregulatie of autonomie de kern is van psychische gezondheid. Dat werkt door naar de lichamelijke gezondheid.

Het principe van zelfregulatie speelt ook direct een rol in de lichamelijke gezondheid. Heusser noemt dit ‘hygiogenese’: de eigen prestaties van een organisme om genezingsprocessen te bewerkstelligen en te onderhouden, bijvoorbeeld bij ontstekingen en botbreuken. Hoe bijvoorbeeld een specifieke botbreuk van het boven-

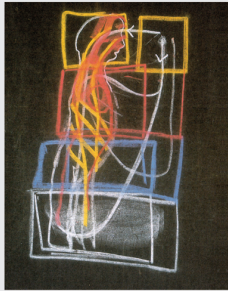
been er ook uitziet (in twee of drie stukken gebroken, hoger of lager gebroken), steeds zien we dat het genezingsproces er op gericht is om de algemene fysiologische processen, evenals de anatomische vorm van het bovenbeen te herstellen. Zelfs bij deze lichamelijke processen hebben we te maken met een vorm van ‘zelf-organisatie’, een zichzelf regulerend principe, dat blijkbaar over de kennis beschikt om genoemde genezingsprocessen te bewerkstelligen. Hoe kunnen we zelfregulatie beter begrijpen?

Een simpel voorbeeld van zelfregulatie is het vermogen om heelhuids de straat over te steken.

Zelfregulatie

Een simpel voorbeeld van zelfregulatie is het vermogen om heelhuids de straat over te steken. Volgens onderzoekers van de ‘aandacht’ kan de strategie van het oversteken bij ‘ervaren overstekers’ zich grotendeels

Rudolf Steiner Gezondheid, ziekte, genezing

Werken en voordrachten

autonoom ontplooiën, uitgelokt door de omgevingsomstandigheden. Zo'n strategie behelst meestal een steeds opnieuw toegepast samenhangend patroon van waarnemingen, beslissingen en handelingen. Dit suggereert dat de betrokken waarnemer een soort *schema* in zijn hoofd heeft over de plaats en het te verwachten gedrag van de verkeerselementen. Het bijzondere van zo'n schema is dat het niet automatisch werkt, want de ontplooiing van het schema is tot op zekere hoogte flexibel, afhankelijk van wat er wordt waargenomen.

Meer algemeen kunnen we zeggen dat dit soort samenhangende flexibele patronen van waarnemingen, beslissingen en handelingen aanwezig zijn bij op een bepaald terrein ervaren mensen. Bij hen spreekt men wel van de aanwezigheid van expertise, 'tacit knowledge', vakmanschap of groene vingers: het vermogen van ervaren werkers of experts om meer of minder bewust om te gaan met de heersende wetmatigheden en situaties van hun werkterrein. Zo spreekt de neuroloog Snoek in zijn proefschrift waarin hij de klinische blik van zijn vakgenoten onderzoekt, van per definitie onbewust gebruikte en meestal valide of bruikbare kennis. Een *weten dat* (diagnose) in combinatie met *weten hoe* (medisch handelen), dat zijn oorsprong vindt in ervaringskennis. Filosoof en psychiater Glas spreekt in dit verband van 'prototypische kennis', waarbij het gaat om het herkennen van patronen, het waarnemen van een 'Gestalt'. Kenmerkend bij patroonherkenning is de onmiddellijkheid ervan en het primaat van het geheel boven de delen, aldus Glas.

De reflectie op bovengenoemde onderzoeksresultaten helpt ons om tot een beter begrip te komen van de

algemene en toch ook specifieke kracht van zelfregulatie. Het is blijkbaar een beweeglijk 'systeem', dat enerzijds een algemeen autonoom samenhangend patroon van waarnemingen, beslissingen en handelingen ontwikkelt, maar anderzijds in staat is om specifieke vormen aan te nemen, afhankelijk van wat er wordt waargenomen. Een algemene 'Fliessgestalt' (letterlijk: vloeiende, beweeglijke gestalte) dus, van waaruit recht gedaan kan worden aan de verschillende aspecten van een specifieke situatie. Dit patroon heeft zijn oorsprong in (ervarings)kennis en bestaat uit *weten wat* in combinatie met *weten hoe*. De activiteit van dit beweeglijke 'systeem' is erop gericht om het geheel te behouden of te herstellen.

In de antroposofie en meer specifiek de daarop gebaseerde antroposofische geneeskunde wordt uitgegaan van de aanwezigheid van dit soort 'Fliessgestalten'. Ze kunnen beschouwd worden als de al door Aristoteles en Plato beschreven universele oerbeelden, die op de verschillende niveaus dankzij of ondanks de mens scheidend in de wereld werkzaam kunnen zijn.

In de psychologie en psychiatrie is het tegenwoordig al heel gewoon om de zelfregulatie op het psychologische niveau te bevorderen. In de antroposofische geneeskunde wordt daarnaast echter ook nog de lichamelijke zelfregulatie bevorderd. Behalve de medische interventies van de universitaire geneeskunde, die in veel gevallen

Een algemene 'Fliessgestalt'
(...) heeft zijn oorsprong in
(ervarings)kennis en bestaat
uit *weten wat* in combinatie
met *weten hoe*.

gericht zijn op het 'verwijderen van storende elementen' (antibiotica, antimycotica, chirurgische verwijdering van tumoren), worden in de antroposofische geneeskundige praktijk therapeutische interventies ingezet die de lichamelijke zelfregulatie van de patiënt bevorderen.

Hierbij kan gedacht worden aan bijvoorbeeld antroposofische geneesmiddelen, euritmitherapie, ritmische massage of kunstzinnige therapie.

Diagnostiek en therapiekeuze die voortkomen uit bovengenoemd gezondheidsconcept zijn gebaseerd op het kennen van deze oerbeelden. Dit is slechts mogelijk door zogenaamde '(Fliess)Gestalt-Erkenntnis' of het leren kennen van 'het geheel' dat richting geeft aan de delen. Deze vorm van kennisverwerving is gebaseerd op het geschoolde individuele oordeelsvermogen. De keuze voor een therapie kan in principe direct logisch afgeleid worden van deze 'Gestalt-Erkenntnis' en is niet afhankelijk van protocollen en/ of statistiek. Tevens maakt deze kennisvorm het mogelijk om recht te doen aan de unieke context van de individuele patiënt.

Het werk van Rudolf Steiner, daarin soms bijgestaan door de arts Ita Wegman, is voor artsen, therapeuten en patiënten van groot belang om ingangen te vinden om de gezondheid zelf te kunnen bevorderen. In het huidige tijdperk waarin veel afhankelijk is van het initiatief van het individu is deze kennis een belangrijke aanvulling op het huidige medische denken.

Behalve de medische interventies van de universitaire geneeskunde, die in veel gevallen gericht zijn op het 'verwijderen van storende elementen' (...), worden in de antroposofische geneeskundige praktijk therapeutische interventies ingezet die de lichamelijke zelfregulatie van de patiënt bevorderen.

Deze bon graag in een voldoende gefrankeerde envelop toezenden aan:

Stichting Rudolf Steiner Vertalingen

Dalweg 44

3707 BJ Zeist

Begunstiger worden?

Onze begunstigers vormen de financiële ruggengraat van de Stichting Rudolf Steiner Vertalingen. Ook na afloop van het project in 2006 zal uw steun nodig zijn, bijvoorbeeld voor herdrukken, voor het uitgeven van een pocket-editie en voor ontsluiting via onze website. Daarom heeft het voor *nieuwe* belangstellenden nog altijd zin om zich als begunstiger aan te melden.

Met een bedrag van € 100 (of meer) per jaar steunt u ons al. Daarvoor ontvangt u tot en met 2006 jaarlijks de drie nieuwe delen. Op de reeds verschenen delen ontvangt u 20% korting. Wanneer u ons initiatief *nóg* krachtiger wilt steunen, geeft zich u dan op als begunstiger voor het leven. U betaalt dan € 2500 en ontvangt de gehele reeks van 48 delen gratis. U kunt ons ook bij testament een legaat toekennen. Zo blijft de uitgave van Rudolf Steiners Werken en voordrachten ook op lange termijn verzorgd.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met:
mw. Claar de Cock-van Meer, secretaris
telefoon 030 692 0573, e-mail steinerwerk@freeler.nl.

Michiel ter Horst, voorzitter

Ja! Ik wil graag bijdragen aan het tot stand brengen van de editie Rudolf Steiner / Werken en Voordrachten. Hieronder geef ik mijn keuze aan.

- Ik geef mij op als begunstiger en ben bereid tot een schenking van € 100 per jaar. Ik ontvang de delen van het lopende jaar, terwijl ik eerdere delen met 20% korting kan aanschaffen.
- Ik geef mij op als begunstiger voor het leven. Ik maak een bedrag van € 2500 over en ontvang de hele serie (48 delen) gratis.
- Wilt u mij informeren over de mogelijkheden van het toekennen van een legaat per testament.

Naam: _____ m/v

Adres: _____

Postcode: _____ Plaats: _____

Rudolf Steiner / Werken en voordrachten

Kernpunten van de antroposofie

- a mens- en wereldbeeld
 - 1 Theosofie (GA 9)
 - 2 De wetenschap van de geheimen der ziel (GA 13)
 - 3 Kosmische hiërarchieën (GA 110)
 - *4 De kringloop van het jaar (GA 223 en GA 229)
 - 5 De bovenzinnelijke mens (GA 231)
 - 6 Antroposofie. Een nieuwe benadering (GA 234)
 - 7 Het bewustzijn van de ingewijde (GA 243)

- b karma en reïncarnatie
 - 1 Werkingen van het karma (GA 120 en GA 135)
 - 2 Karmaonderzoek 1 (GA 240, een keuze, en GA 235)
 - 3 Karmaonderzoek 2 (GA 236, een keuze)
 - 4 Karmaonderzoek 3 (GA 236, GA 237 en GA 240, een keuze)
 - 5 Karmaonderzoek 4 (GA 237 en GA 240, een keuze)
 - 6 Karmaonderzoek 5 (GA 238)

- c christologie
 - 1 De christelijke inwijding en de mysteriën van de oudheid (GA 8)
 - 2 Wegen naar Christus (GA 131)
 - 3 Het esoterische christendom (GA 118 en GA 130, een keuze)
 - 4 Het evangelie naar Mattheüs (GA 123)
 - *5 Het evangelie naar Marcus (GA 139)
 - 6 Het evangelie naar Lucas (GA 114)
 - 7 Het evangelie naar Johannes (GA 103)

- d innerlijke scholing
 - 1 De weg tot inzicht in hogere werelden (GA 10)
 - 2 Meditatie (GA 12, GA 16 en GA 17)

- e het sociale vraagstuk
 - *1 De kernpunten van het sociale vraagstuk (GA 23)
 - 2 Sociale toekomst (GA 332a)

- f filosofie
 - 1 Waarheid en wetenschap en Filosofie en antroposofie (GA 3 en GA 35, een keuze)
 - 2 De filosofie van de vrijheid (GA 4)

- g geschiedenis
 - 1 (niet ingevuld)
 - 2 Mysterieplaatsen en inwijdingswegen (GA 232)
 - 3 Wereldgeschiedenis in het licht van de antroposofie (GA 233)

Werkterreinen van de antroposofie

- h kunst
 - 1 De spirituele bronnen van de kunst (GA 271)
 - 2 Kunst en cultuurvernieuwing (GA 275)
 - 3 Vorm en beweging (div. GA)
 - 4 Het wezen van de kleuren (GA 291)

- i opvoedkunde
 - 1 Algemene menskunde als basis voor de pedagogie (GA 293)
 - *2 Opvoeding en moderne cultuur (GA 307)
 - 3 Genezend opvoeden (GA 317)

- j geneeskunde
 - 1 Gezondheid, ziekte, genezing (div. GA)
 - 2 Geesteswetenschap en geneeskunde (GA 312)

- k natuurwetenschap
 - 1 Voorbij de grenzen van de natuurwetenschap (GA 322)

- l landbouw
 - 1 Vruchtbare landbouw op biologisch-dynamische grondslag (GA 327)

- m religie
 - *1 Apocalypse en priesterschap (GA 346)

Ontstaan van de antroposofie

- n autobiografie, brieven
 - 1 Mijn levensweg (GA 28)
 - *2 Brieven (GA 38 en GA 39, een keuze)

- o de antroposofische vereniging
 - *1 De geschiedenis van de antroposofische beweging (GA 258)
 - *2 De Kerstbijeenkoms van 1923 (GA 260)
 - 3 Kerngedachten van de antroposofie (GA 26)

Het literaire werk

- p1 Gedichten, spreuken, meditaties (GA 340 e.a.)
- p2 Mysteriedrama's 1: De poort van de inwijding en De beproeving van de ziel (uit GA 14)
- p3 Mysteriedrama's 2: De wachter aan de drempel en Het ontwaken der zielen (uit GA 14)

- * nog te verschijnen

Christoffor – Indigo – Vrij Geestesleven

Organische architectuur
Mens en natuur als inspiratiebron voor het bouwen

Pieter van der Ree

Pieter van der Ree (1958) studeerde Bouwkunde aan de Technische Hogeschool Delft. Sinds zijn afstuderen is hij werkzaam als architect op het gebied van de organische architectuur en het ecologisch bouwen. Daarnaast is hij voorzitter van de stichting Mens & Architectuur. Hij is samensteller van de tentoonstelling 'Organische architectuur – Mens en natuur als inspiratie voor het bouwen', waarbij dit boek als catalogus dient.

Dit rijk geïllustreerde boek biedt een uitgebreide kijk op de organische architectuur, een stroming waarbij de zorg voor het welbevinden van de mens en voor de natuurlijke leefomgeving centraal staan. Het laat zien hoe mensen als Frank Lloyd Wright, Antoni Gaudi en Rudolf Steiner een belangrijke rol hebben gespeeld bij de ontstaansgeschiedenis van de organische architectuur. Tevens biedt het een overzicht hoe de organische architectuur zich de afgelopen eeuw wereldwijd heeft ontwikkeld.

Pieter van der Ree

Organische architectuur

Vrij Geestesleven

pap. 247 blz. € 32,50

ISBN 90 6038 484 9

verkrijgbaar in de boekhandel